

ĐỒN CA TÀI TỬ -

Nơi kết tinh tâm hồn cư dân Việt vùng Nam Bộ

Ngày 05/12/2013 vừa qua, Tổ chức Văn hóa - Khoa học và Giáo dục Liên hợp quốc (UNESCO) chính thức công nhận Nghệ thuật Đờn ca - Tài tử của Việt Nam là Di sản văn hóa Phi vật thể Đại diện của nhân loại. Như vậy, cho đến nay, Đờn Ca - Tài tử đã trở thành một trong 16 di sản văn hóa của nước ta được quốc tế ghi nhận, tôn vinh. Nhân dịp sự kiện này, cũng đúng vào dịp Tết Nguyên đán cổ truyền của dân tộc, chúng ta ngược dòng thời gian để tìm hiểu về sức sống mãnh liệt vượt thời gian và không gian của thể loại sinh hoạt văn hóa nghệ thuật độc đáo này.

Nguyễn Tùng
Viện Âm nhạc Việt Nam

TỪ MẢNH ĐẤT HẠT NHÂN CỦA ĐỜN CA - TÀI TỬ

Trở lại những trang lịch sử hào hùng của dân tộc, chúng ta thấy ngay từ nửa cuối thế kỷ XVI, đầu thế kỷ XVII, vùng đất Nam bộ hoang sơ và heo hút đã là nơi người Việt đặt chân và khai hoang với số lượng ngày càng đông đúc. Họ chủ yếu di cư từ mảnh đất miền Trung, trong đó có người Việt ở vùng Huế và một số tinh phụ cận chiếm số lượng chính.

Vào miền Nam, họ mang trong mình cốt cách và tâm hồn nơi mảnh đất mẹ khắc nghiệt và huyền bí cùng với hoài bão biến mảnh đất "đầu sóng, ngọn gió" nơi vùng sông nước (Đồng bằng Sông Cửu Long ngày nay) và những nơi "vượng khí" là miền Đông Nam bộ thành "thiên đường" cho cuộc sống của con cháu mai sau. Giữa cuộc sống vất vả của người đi khai thiên, lập địa, tâm hồn của họ đã hòa cùng với thiên nhiên để thích nghi với điều kiện sống trên miền đất hứa này.

Dù ở nơi đâu, phương trời nào thì

người Việt Nam cũng luôn tâm niệm một điều "Tiên học lễ, Hậu học văn"; các nghi thức tế lễ thần linh và ông bà tổ tiên được người Việt ở Nam bộ, ngay từ đầu đã biết gìn giữ và phát huy. Và âm nhạc phục vụ cho những nghi lễ đó cũng vì thế mà được duy trì, phát triển. Đó là những thứ âm nhạc uy nghi, tôn nghiêm, mang trong đó không ít âm hưởng có tính chất "gen di truyền" từ âm nhạc khu vực Huế - miền Trung.

Cuộc sống lam lũ vất vả cùng với những điều hứa hẹn về một ngày mai tươi sáng của cư dân nơi mà tạo hóa ưu đãi cho họ một điều kiện tự nhiên tuyệt vời cả về phong cảnh lẫn tài nguyên phong phú, đã giúp người Việt luôn đoàn kết, tương thân tương ái bên nhau vì một cuộc sống tương lai, đồng thời làm nảy sinh biết bao tinh hoa nghệ thuật, từ âm nhạc cho đến thơ ca, hội họa - mà nghệ thuật Đờn ca - Tài tử được coi là một đỉnh cao của sự hội tụ đó.

Từ nhạc lễ sử dụng trong tế lễ thần linh và trong nghi thức tang ma, như một quy luật phát triển tất yếu, người dân trong quá trình sinh hoạt văn hóa đã biết phát triển tổ chức âm nhạc này đưa vào phục vụ chính nhu

cầu giải trí của mình. Và Đờn ca - Tài tử được ra đời để đáp ứng nhu cầu đó.

ĐẾN ĐỈNH HÌNH MỘT THỂ LOẠI NGHỆ THUẬT ĐỘC ĐÁO MANG TÊN: ĐỜN CA - TÀI TỬ

Đờn ca - Tài tử là sự phát triển liên tục từ tổ chức dàn nhạc thuộc phe văn (trong hai phe cùng với dàn nhạc phe võ thời kỳ đó), bao gồm chủ yếu các nhạc khí thuộc họ dây và hơi như đàn tranh, cò, liú, bầu và sáo. Về sau, nhu cầu phục vụ mà từ các nhóm đờn cây đã trở thành phong trào đờn cây, rồi phối hợp với ca hát để phục vụ rộng rãi các không gian khác nhau với các đối tượng khác nhau, từ quý tộc cho đến tầng lớp bình dân, cùng với sự sáng tạo liên tục của những người chơi "Tài tử" mà khái niệm "Đờn ca" (đàn phối hợp với hát) với "Tài tử" (những người nghệ sĩ tài năng ngẫu hứng) được chính thức định hình và cũng chính thức đưa thể loại sinh hoạt nghệ thuật độc đáo này trở thành một di sản kết tinh tâm hồn người dân Nam bộ sau hàng trăm năm chinh phục vùng đất này.

Những năm cuối thế kỷ XIX, đầu thế kỷ XX, nghệ thuật Đờn ca - Tài tử phát triển cực mạnh ở hầu hết các tỉnh từ Đồng bằng Sông Cửu Long cho đến các tỉnh miền Tây Nam bộ. Các bài bản của thể loại nghệ thuật này cũng từng bước được chuyên nghiệp hóa, khái quát hóa với số lượng bài bản ngày càng nhiều.

Tuy vậy, khi nhắc đến nghệ thuật Đờn ca - Tài tử, người ta thường không thể không nhắc tới số lượng 20 bài bản Tố, gồm: Lưu thủy, Phú lục, Bình bán, Xuân tình, Tây thi, Cổ bản; Xàng xê, Ngũ đối thượng, Ngũ đối hạ, Long đãng, Long ngâm, Vạn giá, Tiểu khúc; Nam xuân, Nam ai, Nam Đảo; Tứ đại oán, Phụng hoàng, Giang Nam, Phụng cầu. Đây có thể được coi như những tác phẩm "kinh điển" cho sự phát triển của nghệ thuật Đờn ca - Tài tử và cả nghệ thuật cải lương sau này.

Đờn ca - Tài tử sở dĩ là một thể loại sinh hoạt văn hóa âm nhạc đặc sắc mang cốt cách và văn hóa miền Nam bộ hiện nay là bởi, từ tiếng đàn, giọng hát của người chơi là những hơi thở, tiếng nói phản ánh tâm tư, nguyện vọng trong cả những lúc buồn đến những lúc vui, hạnh phúc. Nghệ thuật độc đáo này vì thế có

mặt trong hầu hết các không gian văn hóa ở đây, từ khi con người sinh ra cho đến khi họ trở về với cát bụi; vì vậy, có thể coi Đờn ca - Tài tử là sự kết tinh văn hóa của con người trên mảnh đất này.

Không những vậy, sức sống vượt thời gian và không gian của nghệ thuật Đờn ca - Tài tử còn thể hiện ở chỗ, ở đâu - trên bến dưới thuyền, trong nhà quyền quý hay trong những mái nhà tranh đơn sơ - nó cũng đều hiện diện bởi tất cả thành phần không phân biệt họ là ai. Đờn ca - Tài tử cũng vì thế mà là một động lực vô cùng quan trọng gắn kết con người, cũng như đó là một nghệ thuật có khả năng cố kết cộng đồng đặc biệt nhân văn và tích cực.

Nửa đầu thế kỷ XX, cuộc tiếp xúc văn hóa giữa phương Tây và Việt Nam mà trực tiếp là nghệ thuật kịch nói của Pháp đã dẫn đến việc hình thành một loại nghệ thuật đó là Cải lương. Đây có thể coi là một dạng thức khác, một "mảnh vỡ" của nghệ thuật Đờn ca - Tài tử khi nghệ thuật này được đưa lên sân khấu với kịch bản và cách thức xây dựng nhân vật điển hình như các nghệ thuật sân khấu truyền thống khác của Việt Nam như Tuồng, Chèo, Ca kịch Huế...v.v...

Với sự kiện quốc tế công nhận nghệ thuật Đờn ca - Tài tử là di sản chung của nhân loại đã khẳng định được rằng, âm nhạc nói riêng và nghệ thuật nói chung luôn là những hàng số phản ánh tâm hồn, văn hóa và luôn đồng hành cùng con người qua những thăng trầm của thời cuộc. Nó sẽ sống mãi trong lòng người dân Nam bộ, mà hiện nay, bằng chứng đã khẳng định, Đờn ca - Tài tử đã không chỉ trở thành món ăn tinh thần mà còn là một biểu tượng cao đẹp phản ánh mảnh đất và tâm hồn con người Miền Nam ruột thịt của chúng ta. Và vì vậy, sự hiện diện của hàng nghìn câu lạc bộ và tổ chức chơi nghệ thuật Đờn ca - Tài tử hôm nay cho chúng ta thấy, đây là một trong những bộ môn nghệ thuật có vai trò quan trọng trong bảo tồn bản sắc văn hóa và tham gia tích cực vào quá trình quảng bá hình ảnh đất nước, tham gia giao lưu hội nhập và hợp tác quốc tế với nhiều lợi thế trong tương lai.

Hà Nội, đầu Xuân 2014

